

CONSIDERAȚII DE FACTURĂ GEOSTRATEGICĂ ASUPRA POZIȚIEI INTERNAȚIONALE A ȚĂRILOR BALTICE (1938-1939)

Sfârșitul anilor '30 a găsit Țările Baltice într-un plin proces de reajustare a unora dintre direcțiile de acțiune ale politicii lor externe. Mutațiile survenite la nivel european în a doua jumătate a deceniului al IV-lea s-au imprimat, treptat, și în politicile acestor mici națiuni nord-est europene.

Încă din 1936 oamenii politici și militari din Țările Baltice au început să sesizeze mărirea pericolului căruia le erau expuse țările lor. Amenințările veneau potențial atât din vest, din partea Germaniei, cât și din est, dinspre Uniunea Sovietică. Aceasta din urmă dădea vizibil semne că era pe cale de a renunța la conceptul de coexistență pașnică care guvernase încheierea tratatelor ei cu vecinii din vest în anii 1920-1921 și apoi politica sa din prima jumătate a anilor '30. Stalin ordonase, de altfel, începând din 1930, fortificarea masivă a frontierei Rusiei sovietice cu Țările Baltice. De-a lungul secțiunii de graniță ruso-estoniană aproape toate satele și colhozurile fuseseră eliminate, iar locuitorii lor deportați în interiorul Rusiei. Fuseseră construite turnuri de observație echipate cu linii telefonice și iluminate cu reflectoare¹. Ca o ilustrare a noii politici sovietice în zona Baltică, mai precaută și mai agresivă în același timp, sunt de menționat incidentele de graniță care au devenit, începând din 1937, din ce în ce mai frecvente. Astfel, în ianuarie 1937 un vameș și zece pescari estonieni au fost duși cu forța în partea sovietică a frontierei, iar în februarie au urmat incidente similare. Cu toate protestele oficiale ale Estoniei, metodele brutale ale grănicerilor sovietici nu au încetat ci, dimpotrivă, s-au acutizat. În anii 1938-1939 încălcările frontierei cu peste 3 kilometri în adâncime, urmate de uciderea unor militari și civili estonieni deveniseră cotidiane².

În acest context, politic pentru care au optat Țările Baltice a fost cea de neutralitate și, în special, de neangajare în cazul unui conflict deschis, sau numai ideologic, ruso-german. Așa explica, cel puțin, ministrul de externe leton Wilhelm Munters politica acestor state, într-o convorbire cu ministrul plenipotențiar român Vasile Stoica. Cunoscutul om politic leton insistase chiar asupra antagonismului dintre Germania și Rusia și a neutralității absolute a Înțelegerii Balcanice³.

Poziția publică exprimată de Munters, aparent paradoxală datorită apartenenței statelor baltice la structurile Societății Națiunilor care promovau securitatea colectivă și a vechii sale prietenii cu Anglia și Franța, era însă în fapt corelată strâns politicii pe care o desfășura în această regiune Marea Britanie. Se dovedea astfel că registrul politicii profranceze și probritanice își menținea viabilitatea, nu căzuse în desuetitudine, ci acestuia i se adăugaseră încă două registre ce vizau o politică mai prudentă față de

---

¹ Edgar Mattisen, *Searching for dignified compromise. The Estonian-Russian border. 1000 years*, Tallinn, 1996, p. 61.

² *Ibidem*, p. 60-61.

³ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond. 71, Letonia, Relații cu alte state, 1920-1940, vol. f. 127-132, Tel. nr. 86 din 27 februarie 1937, de la Legația din Riga, pentru M.A.S., București.

Germania și Uniunea Sovietică și promovarea principiilor neutralității față de conflictele ce măcinau în acel moment Europa. Politica antirevizionistă desfășurată până atunci deschis de Lituania, Letonia și Estonia devenise doar mai puțin evidentă. De altfel, chiar noțiunea de revizionism avea o accepțiune parțial diferită în cele trei state baltice. Pentru Lituania, de exemplu, cel mai periculos se vădea a fi pe termen scurt revizionismul Germaniei, care amenința să schimbe statutul orașului Memel. De asemenea, regimul de la Kowno nutrea în mod evident sentimente polonofobe și urmărea reluarea vechii capitale a Lituaniei, Vilnius. Pentru Letonia și Estonia, în schimb, cel mai amenințător pericol potențial părea a fi cel rusesc. Aceste percepții parțial diferite, parțial conexe asupra amenințărilor previzibile la adresa securității lor au determinat în diferitele momente complicate din istoria anilor 1938-1939 adoptarea unei atitudini mai mult sau mai puțin concertante.

Factorul militar german în Țările Baltice în anii 1938-1939

Emergența factorilor de stress rus și german în spațiul baltic este subliniat și de apariția, în număr din ce în ce mai mare, a vaselor purtând pavilioanele acestor mari puteri în Marea Baltică. Vizitele oficiale sau neoficiale care s-au succedat din ce în ce mai des în regiune în anii 1937-1939 au impus, de altfel, pe termen scurt, și o redefinire a strategiilor de apărare a țărilor din zonă și reajustarea politicii lor externe în raport cu acești noi factori de putere regionali.

Un exemplu în acest sens îl reprezintă vizita oficială de patru zile desfășurată în noiembrie 1937 de crucișătorul german *Leipzig*. După cum remarca însă însărcinatul cu afaceri român de la Tallinn, Gheorghe Davidescu, în același timp, în fața portului Paldiski, în afara apelor teritoriale estoniene, se găsea crucișătorul sovietic *Marat*. Din știrile ce circulau în cercurile oficiale, diplomatul român desprinsese ideea că ambele nave de război aveau misiunea reală de a observa traficul cu arme ce se desfășura prin portul Paldiski și avea ca terminal portul polonez Gdynia⁴.

Portul Riga a devenit și el obiect al atenției germane din 1938. Pentru ziua de 28 mai era anunțată, ca un mare eveniment, vizita oficială a navei *Admiral Graf von Spee*, sub comanda unui amiral. Comandantului navei germane, ce urma să acosteze în fața palatului prezidențial, fostă reședință a cavalerilor teutoni, i se pregătise un program foarte dens, incluzând audiențe la ministrul de război, generalul Balodis, la comandantul flotei letone, comandorul Spadē, la primarul capitalei și, în final, chiar Liepins ministrul de externe, Wilhelm Munters. După cum arăta ministrul român la Riga, Stoica, observator atent al situației interne și internaționale a Țărilor Baltice, această vizită stârnise un entuziasm deosebit în rândul minoritarilor germani, care o considerau ca un început de nouă afirmare a Germaniei și a germanismului în porturile baltice⁵. Deși în cele din urmă această navă nu a mai reușit să ajungă, în locul vasului-amiral a acostat la Riga crucișătorul *Köln*, ai cărui ofițeri au avut parte de același generos program și au suplinit lipsa colegilor lor⁶.

Dacă așa a început să se scrie istoria reafirmării factorului naval german în regiunea Balticii, în anul 1939 povestea a continuat cu o intensitate sporită, începând cu

⁴ *Ibidem*, f. 138, Tel. nr. 636 din 19 noiembrie 1937, de la Legația din Tallinn, pentru M.A.S.

⁵ *Ibidem*, vol. 7, f. 213, Tel. nr. 532 din 20 mai 1938, de la Legația din Riga, pentru M.A.S., București.

⁶ *Ibidem*, f. 214, Tel. nr. 549 din 25 mai 1938, de la Legația din Riga, pentru M.A.S.

vizita vasului-școală *Brümmer* în portul Libau în luna mai 1939⁷. Aceasta a determinat și opoziția mai fermă a sovieticilor, care deveniseră extrem de suspicioși față de politicile balticilor. Astfel, însărcinatul cu afaceri rus la Riga, Vetroff, cunoscut agent G.P.U., acuza guvernul estonian că ar fi fortificat cu sprijin german insulele Dagö și Osel. De altfel, însărcinatul cu afaceri român la Riga, Romanescu, remarca, la rândul său, vizita în iunie a doi înalți oficiali germani din ministerul de externe german, colaboratori apropiați ai lui von Ribbentrop, Kreist, șeful Secției Orientale, și Bondt, șeful Secției Culturale din Wilhelmstrasse la Kwno, Riga și Tallinn. Prezența celor doi diplomați germani, cu atât mai suspectă cu cât ea fusese învăluită în tăcere, avusese ca principal scop informarea cu privire la posibilitățile ce se deschideau expansiunii Germaniei în acea zonă⁸.

Peste nici o lună, noi prezențe navale germane au fost înregistrate în capitala Estoniei. Crucişătorul greu german de 10000 t. *Admiral Hipper* a efectuat o vizită neoficială la Tallinn, în timp ce nava de pasageri *Stuttgart* de 15000 t. adusesse 900 de muncitori germani aparținând organizației *Kraft durch Freude* în concediu în Țările Baltice⁹. Însărcinatul cu afaceri român, dornic de amănunte suplimentare asupra navelor germane, transmitea la București câteva date tehnice ale crucişătorului german, comandat de căpitanul de vas Heye, fiu al fostului șef al Reichswehr-ului, care aducea la bord șase tineri din *Hitlerjungen*^{*}.

Concomitent, în orașul Riga sosise o flotilă germană alcătuită din patru torpiloare T107, T108, T110, T111, sub conducerea căpitanului de corvetă Thilo. Ca și celelalte vizite ale navelor germane, și aceasta s-a bucurat de atenția specială a minoritarilor germani, dar și a autorităților letone, fiind prevăzut un dejun oficial acordat de amiralul Spadé ofițerilor germani. De asemenea, vizita a inclus discuții cu ministrul german la Riga și cu atașatul naval german, căpitanul Reimar von Bonin, sosit special în acest scop de la Helsinki. Vizita avea, ca și precedentele, și un scop de propagandă abia mascat¹⁰.

Aceasta a fost de fapt și ultima vizită mai importantă a unui vas de război german în porturile baltice. Ulterior, singurele nave care vor mai acosta în aceste porturi în anii 1939-1940 vor fi vasele de pasageri venite să-i ridice pe germanii baltici care s-au decis, după secole de la așezarea lor pe pământurile baltice și sub puternica presiune conjugată letono-germană, să părăsească această zonă hărăzită de acum dominației sovietice. Era, în fond, și acesta un simptom al târgului sovieto-german de la Moscova, care împărțise și nord-estul Europei în zone de influență. În acest fel, plecarea germanilor baltici, deși dorită din multe puncte de vedere de letoni, avusese darul de a îngrijora opinia publică,

⁷ *Ibidem*, f. 226, Tel. nr. 638 din 11 mai 1939, de la E. C. Teodorescu (Riga), pentru M.A.S.

⁸ *Ibidem*, f. 231, Tel. nr. 889 din 12 iulie 1939, de la Romanescu, Riga, pentru M.A.S.

⁹ *Ibidem*, f. 232, Tel. nr. 914 din 13 iulie 1939, de la Romanescu, Riga pentru M.A.S.

^{*} Crucişătorul greu german a început să fie construit în anul 1935 în șantierul Kiel și a fost lansat la apă cu numai două luni înainte de această călătorie. Alături de cuirasatele de 26000 de t. precum *Scharnhorst* și *Gneisenau*, crucişătoarele grele germane de 10000 de t. *Admiral Hipper*, *Blücher*, *Prinz Eugen*, *Seydlitz*, *Lützow* erau privite ca marile realizări în domeniul naval al Reichului. *Admiral Hipper* era prevăzut cu o turelă masivă, coș scurt și îndesat, catapulta din spate, hangar pentru trei avioane, bărci, marfă, iar în partea din spate un catarg de trei picioare. Câte două turele, la provă și la pupa, cuprindeau artileria grea: 8 tunuri de 20,3 cm, grupate în câte două cupole. Artileria mijlocie includea câte trei perechi de tunuri de 10,5 cm de fiecare parte a vasului. Nava mai era dotată cu artilerie antiaeriană, 12 tunuri de 3,7 cm. și aruncătoare de torpile (vezi Arh. M.A.E., fond 71, Letonia, vol. 7, f. 234, Tel. nr. 936 din 17 iulie 1939, de la Legația din Riga, pentru M.A.S.).

¹⁰ *Ibidem*, f. 233, Tel. nr. 934 din 15 iulie 1939, de la Romanescu, Riga, pentru M.A.S.

deoarece era un indiciu clar al dezinteresului Reichului față de această regiune și al existenței unei înțelegeri între Stalin și Hitler în legătură cu destinul ei¹¹.

Rolul factorului britanic în politica Țărilor Baltice

Datorită scăderii importanței rolului Franței în Țările Baltice, semnificația politicii active a Marii Britanii în bazinul baltic a ajuns să exprime pentru planificatorii politici din zonă speranța într-o revigorare a democrațiilor și a rolului jucat de acestea în politica internațională. În anul 1937 diplomații români de la Riga constatau politica anglofilă a Letoniei, Estoniei și Lituaniei. În luna iunie, agenția oficială *Correspondance Baltique* transmitea știrea că la o recepție a presei letone și străine din Londra ministrul de externe leton Munters declarase că "Letonia se va întoarce întotdeauna spre Marea Britanie atât în cele politice cât și în cele economice". Șeful diplomației letone explicase că punctul de vedere al celorlalte state baltice era similar. Diplomatul leton definea, în cadrul aceluiași conferințe de presă, relațiile cu Germania drept "... corecte, fără a fi foarte amicale ...", iar relațiile cu U.R.S.S. "corecte"¹². Acordul de la Munchen a fost larg mediatizat și mult comentat de opinia publică din aceste țări. Reprezentantul plenipotențiar român în Țările Baltice, Vasile Stoica, observă reacțiile oficiale față de acest eveniment. Era remarcată, încă de la început, îngrijorarea politicianilor, care percepeau destructurarea vechiului echilibru baltic ce se transforma într-o preponderență germană, politică și militară. Prestigiul Franței continua să scadă în urma Munchenului, în timp ce influența Angliei se menținea încă grație schimbului economic intens pe care-l desfășura în zonă. Datorită faptului că Uniunea Sovietică nu conta ca factor activ în bazinul oriental al Balticii, iar Chamberlain înclina spre un *modus vivendi* cu Germania, statele riverane acestei mări se vedeau nevoite să-și amelioreze raporturile cu Reichul. Estonia și Letonia căutau, concomitent, ca printr-o cultivare a relațiilor cu Polonia să-și păstreze o oarecare libertate de mișcare. Germania, care deținea 40% din exportul leton și egalase pe acest plan Marea Britanie, era dinamică și, fără a fi simpatizată, era temută și respectată¹³.

Într-o încercare de a atrage atenția Londrei asupra situației primejdioase în care se găseau Țările Baltice, în decembrie 1938 Munters a efectuat o vizită oficială la Londra. Ministrul de externe leton, care a conferit cu înalte oficialități britanice, inclusiv cu premierul Neville Chamberlain, a fost convins că, dincolo de interesele economice ale Angliei în regiune, pe plan politic nu trebuia să se aștepte la o susținere solidă din partea guvernului Majestății Sale¹⁴.

Primăvara-vara anului 1939 au cunoscut o schimbare importantă în politica externă britanică, care s-a repercutat și asupra politicii statelor baltice, în special prin acutizarea eforturilor de a se opune planurilor agresive ale lui Hitler. Cu toate acestea, încercările Londrei și Parisului de a atrage U.R.S.S. într-o alianță militară nu a găsit susținerea așteptată în aceste mici state. Estonia și Letonia se temeau chiar că riscau a se

¹¹ *Ibidem*, f. 238-139, Tel. nr. 1273 din 8 octombrie 1930, de la Riga, Grigore Niculescu-Buzești, pentru M.A.S., București.

¹² *Ibidem*, f. 208, Tel. nr. 358 din 15 iunie 1937 de la legația din Riga, pentru M.A.S., București.

¹³ *Ibidem*, f. 215-217, Tel. nr. 1173 din 25 octombrie 1938, de la Vasile Stoica, pentru M.A.S.

¹⁴ *Ibidem*, f. 220-222, Tel. nr. 859 din 23 decembrie 1938, de la Gheorghe Davidescu, Tallinn, pentru M.A.S.

expune acuzațiilor Germaniei că se alăturau politicii de încercuire a Reichului, fără a avea, în fapt, nici o garanție mai serioasă că vor fi apărate de democrațiile occidentale în cazul unui atac îndreptat asupra lor. Înțelegeau, de altfel, foarte bine că în cazul în care țările lor ar fi fost victima unei agresiuni, sarcina principală a susținerii apărării lor ar fi ar fi revenit Moscovei, ceea ce pentru Estonia, Letonia și Lituania ar fi însemnat să se arunce din lac în puț.

După cu remarcă diplomatul român Teodorescu, aceste state căutau să-și asigure o garanție formală a Berlinului, mai prețioasă pe moment, pentru ca ulterior să adauge constelației de tratate care le garantau suveranitatea și garanțiile Angliei¹⁵. Munters îi declarase diplomatului român de la Riga, G. Lecca, că țara sa refuza orice fel de garanții și dorea să mențină o neutralitate perfectă. Omul politic leton era de părere că pactul anglo-franco-sovietic nu se va încheia datorită unui complex de factori între care cei mai importanți erau situația internă din Uniunea Sovietică, ce nu-i permitea lui Stalin să ia inițiative mai ferme pe plan extern, și inconsecvența Angliei, care nu dorea atât să ajungă la o concluzie materializată într-un contract internațional cu Rusia, cât mai ales să prevină posibilitatea unei alianțe de tip Rapallo între Reich și soviete. Mai mult Munters avea chiar informații cu privire la presiunile pe care Berlinul le făcea la Moscova pentru ca aceasta din urmă să nu se alătore democrațiilor occidentale și să provoace Germania, deoarece în acest caz Hitler ar fi fost nevoit să spargă încercuirea ce i se pregătea¹⁶.

Inserția factorului polonez în politica Baltică

Polonia a fost în toată perioada interbelică un factor influent în arealul baltic. Ingerințele sale în zonă au fost privite favorabil de Letonia și mai ales de Estonia. Cu Lituania, în schimb, situația era diferită datorită diferendului cu privire la Vilna. Președintele Lituaniei, Antanas Smetona, îi exprima ministrului Vasile Stoica indignarea sa și a națiunii pe care o conducea față de activitatea Poloniei, care preluase prin forță capitala istorică a țării, centrul de unde se purtase lupta pentru renașterea statului modern lituanian. Smetona insistase chiar că "Vilna este scrisă cu litere de foc în inimile noastre"¹⁷.

Pentru a obliga Lituania să renunțe la politica ostilă Varșoviei și să restabilească legăturile diplomatice normale cu Polonia, colonelul Beck a remis pe data de 17 martie 1938, orele 21, o notă ultimativă ce expira după scurgerea unui interval de 48 de ore. Prin aceasta se cerea ca fără nici o întârziere să se reia relațiile diplomatice, fără nici o condiție prealabilă, astfel fiind respinsă propunerea anterioară a guvernului de la Kaunas de a se numi mai întâi o comisie pentru aplanarea incidentelor de frontieră. Guvernul estonian, pus în fața acestei situații și dornic de a se depăși impasul din relațiile polono-lituaniene, își oferise mediația și dădea sfaturi amicale Kaunasului pentru a accepta propunerea lui Beck¹⁸. Însărcinatul cu afaceri român Gheorghe Davidescu, observator

¹⁵ *Ibidem*, f. 228-229, Raport descifrat de la Legația Regatului României din Riga nr. 656 din 16 mai 1939, înregistrat la numărul 32091-21 mai 1939, de la Teodorescu, pentru M.A.S.

¹⁶ *Ibidem*, vol. 8, f. 161, Tel. nr. 813 din 28 iunie 1939, de la George Lecca, Riga, pentru M.A.S.

¹⁷ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Vasile Stoica*, dosar I/69, f. 47-56, Tel. nr. 339 din 24 martie 1938, de la Vasile Stoica, Riga, pentru M.A.S., București.

¹⁸ Arh. M.A.E., fond 71, Letonia, vol. *, f. 145, Tel. nr. 169 din 18 martie 1938 de la Davidescu, Tallinn, pentru M.A.S.

atent al evenimentelor, telegrafia pe 19 martie la Palatul Sturdza informând că Lituania acceptase fără rezerve cererea cuprinsă în ultimatumul polonez¹⁹.

Faptul că Lituania cedase modulul original ales de Varșovia pentru a relua legăturile diplomatice nu înseamnă, după cum arată președintele Antanas Smetona, că guvernul și opinia publică renunțaseră efectiv la revendicările lor, pe care le considerau juste²⁰. Deși existau numeroase dificultăți, se dorea totuși, după cum au dovedit discursurile rostite cu prilejul depunerii scrisorilor de acreditare de către noii miniștri plenipotențieri, "stabilirea raporturilor de bună vecinătate pătrunse de încredere și sinceritate" (Antanas Smetona) sau "dezvoltarea raporturilor de bună vecinătate" (Ignace Moscicki), existând așadar doar o diferență de nuanță între afirmațiile celor doi demnitari²¹.

În continuarea politicii de strânsă amiciție cu Estonia, în vara anului 1938 colonelul Beck a efectuat o vizită oficială la Reval. Diplomatul român Gheorghe Davidescu era de părere că această călătorie nu depășea cadrul de manifestare a intimității colaborării dintre Polonia și Estonia. Ea nu marca, în nici un caz, după opinia sa, începutul colaborării Poloniei cu Blocul Baltic, după cum ar fi sperat liderii estonieni. De altfel, la Conferința Înțelegerii Baltice de la Riga, Letonia și Lituania își exprimaseră rezervele lor față de avantajele vreunui aranjament special cu Polonia și insistaseră asupra unei politici strict baltice²².

Politica polonofilă a Estoniei a ieșit încă o dată la suprafață, odată cu vizita a doi ofițeri ai Marelui Stat Major polonez la Tallinn unde au conferit cu delegați ai statelor majore din țara gazdă, Suedia și Finlanda despre acțiunile comune ce urmau a fi desfășurate în cazul unei încercări a Armatei Roșii de a sprijini Cehoslovacia. Întâlnirea s-a desfășurat într-un context în care ministrul de externe polonez Beck spera să întărească pozițiile deținute de țara sa în această regiune cu sprijinul Germaniei sau, în orice caz, fără opoziția acesteia. Două nave de război poloneze se aflau deja în apele teritoriale estoniene pentru a evita orice surpriză din partea Moscovei. Și Letonia dorea să-și întărească relațiile cu Polonia. Artizanii politicii externe letone, ca și opinia publică, în general, erau tot mai interesați de o apropiere cât mai strânsă a Uniunii Baltice și a alianței româno-polone, pentru ca împreună cele cinci țări să aibă o poziție mai solidă în relațiile internaționale, după cum constata Vasile Stoica²³.

Drama pe care a traversat-o Cehoslovacia în urma acordului de la München, a ultimatumului polonez și a Dictatului de la Viena nu i-a lăsat insensibili pe politicienii din Țările Baltice. Bineînțeles, cel mai puternic s-au resimțit aceste evenimente în Lituania, țară vecină cu două dintre statele care-și măriseră teritoriul prin amputarea Cehoslovaciei și cu care regimul de la Kaunas avea diferende serioase. Invocarea de către Berlin și Varșovia a principiului naționalităților au determinat imediat presa și societățile naționaliste lituaniene să ceară Poloniei să aplice același principiu și în

¹⁹ *Ibidem*, f. 146, Tel. nr. 171 din 19 martie 1938, de la Davidescu pentru M.A.S.

²⁰ Arh. N.I.C., fond *Vasile Stoica*, dosar I/96, f. 47-56, Tel. nr. 339 din 24 martie 1938, de la Legația regală română din Riga, pentru M.A.S.

²¹ *Ibidem*, f. 57-68, Tel. f.n. din 1 aprilie 1938, de la Riga, Vasile Stoica, pentru M.A.S.

²² Arh. M.A.E., fond 71, Letonia, vol. 8, f. 148-149, Tel. nr. 420 din 17 iunie 1938, de la Davidescu, pentru M.A.S.

²³ *Ibidem*, f. 154, Tel. nr. 581 din 9 iunie 1938, de la Vasile Stoica, Riga, pentru M.A.S., București.

Vilnius, ceea ce echivala cu revendicarea, din nou, a acestui teritoriu. Manifestațiile de protest ce urmaseră pe această temă degeneraseră în câteva cazuri în ciocniri violente între tinerii lituanieni și cei polonezi. Ministrul Poloniei la Kaunas, Charwat, făcuse un demers pe data de 19 octombrie pe lângă ministrul de externe Lazoraitis pentru a se pune capăt manifestărilor polonofobe. Ca o consecință, reținem aprecierile ministrului plenipotențiar român Vasile Stoica, remarca că eforturile întreprinse în ultimele șase luni pentru o reconciliere fuseseră risipite în zadar²⁴.

Chestiunea Memelului (Klaipedei) era chiar mai delicată pentru guvernul lituanian. Succesul deplin al celui de-al III-lea Reich, protectorul germanilor de pretutindeni, amplificase lupta germanilor din această regiune pentru a împiedica lituanizarea orașului lor și înglobarea acestuia în statul lituanian. Germanii din Memel protestau cel mai vehement față de starea de asediu introdusă de guvernul de la Kowno în 1926 și, în consecință, cereau grabnică înlăturare a acesteia. Pus în fața dublului diferend, cu Polonia și Germania, pe de o parte, și a deziluziei provocate de atitudinea avută în cadrul conferinței din Bavaria de către Franța și Anglia, pe de alta, guvernul lituanian îi convocase pe data de 20 octombrie pe miniștrii săi plenipotențiar din Moscova, Londra, Paris, Berlin, Roma, Varșovia (acesta din urmă era acreditat și la București), Stockholm, Riga, Tallinn și Praga. După discuțiile avute, ministrul de externe Lazoraitis conchisese că Polonia n-ar fi ezitat, după experimentul cehoslovac, să-i aplice același tratament și Lituaniei dacă i s-ar fi oferit ocazia, iar Germania nu mai admitea în noile condiții politica de lituanizare și de discriminare promovată de guvernul lituanian în Memel²⁵.

Temerile Lituaniei față de poziția Germaniei în privința Memelului s-au adeverit întru totul în primăvara anului 1939. Surprinzător, începutul revizionismului german față de Polonia a coincis cu acțiunea Reichului față de Lituania. Pe data de 22 martie Hitler a dat un ultimatum guvernului de la Kaunas, cerând reintegrarea Memelului în Reichul german, ultimatum acceptat de mica țară baltică a doua zi²⁶. Ulterior, dispariția statului polonez va determina și destrămarea vechiului echilibru baltic, țările din această zonă rămânând practic la cheremul celor două mari puteri dictatoriale, Germania și Rusia. Lituania va avea în acel moment șansa de a profita de a patra împărțire a Poloniei și de a relua Vilniusul cu sprijinul deloc dezinteresat al sovieticilor²⁷.

Neutralitatea și rolul acesteia ca factor de interes în politica Țărilor Baltice

În vara anului 1938 s-a resimțit o mai accentuată tendință spre neutralitate în politica Țărilor Baltice. În raportul său din 17 iunie, Gheorghe Davidescu insista asupra voinței Estoniei de a-și impune punctul de vedere în Uniunea Baltică cu privire la adoptarea unei politici de neutralitate și la caracterul facultativ al sancțiunilor prevăzute în Pactul Ligii Națiunilor. Ministrul afacerilor străine al Estoniei obținute în cele din

²⁴ Arh. N.I.C., fond *Vasile Stoica*, dosar I/68, f. 37-69, Tel. nr. 1226 din 7 noiembrie 1938, de la Vasile Stoica, Riga, pentru M.A.S.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Petre Bărbulescu, Ionel Cloașcă, *Repere de cronologie internațională 1914-1945*, București, 1982, p. 287.

²⁷ Vezi pentru amănunte Silviu Miloiu, *Anexarea Țărilor Baltice în viziunea românească*, în *Știința militară. Management. Istorie*, Sibiu, 1998, p. 320.

urmă sarcina de a redacta textul declarației de neutralitate a statelor baltice. Aceste mici națiuni doreau să se dezlege mai ales de obligațiile fixate de articolul 16 din pact. Estonia era campioana acestei orientări, iar presa estoniană discuta mai intens ca oricând chestiunea neutralizării. Revalul era chiar hotărât să facă acești pași singur, în cazul în care Riga și Kowno nu-l susțineau²⁸.

Eforturile țărilor riverane bazinului Balticii s-au vădit în cele din urmă a fi încununat de succes. Ele au reușit în cursul aceluiași an să se elibereze de obligațiile avute în cadrul mecanismului de securitate colectivă promovat de Liga Națiunilor și să propună concertului european o politică de neutralitate, neangajată în disputele ce măcinau Europa²⁹.

*Consecințele asupra poziției strategice a Țărilor Baltice
a diferiților factori de influență regională și mondială*

Dacă pe plan politic angrenajul de factori acționali în bazinul oriental al Mării Baltice au impus statelor din zonă să coopereze în cadrul unei structuri de securitate regională, să caute să atragă statele antirevizioniste în politica din zona aceasta, să încerce să depășească diferitele divergențe ce le despărțeau de vecinii lor și să nu provoace Marile Puteri către ce opțiuni s-au îndreptat planificatorii militari letoni, estonieni și lituanieni? Un prim răspuns ar avea în vedere faptul că date fiind posibilitățile reduse, umane și bugetare, pe care se puteau baza Țările Baltice s-au făcut eforturi serioase pentru a suplini aceste handicapuri dintr-o mai bună mobilizare și mai justă repartizare a armamentului și trupelor, în funcție de pericolul potențial cel mai apropiat. De asemenea, s-a cumpărat armament nou cu ajutorul creditelor, nu prea mari, pe care aceste state le-au primit. La toate acestea s-au adăugat multă muncă și un efort continuu de a elimina orice provocare susceptibilă de a genera tensiuni.

Din nefericire pentru aceste țări, dorința lor de neutralitate a fost încălcată cu brutalitate deoarece ca urmare a prevederilor articolului 1 al pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august și a protocolului suplimentar secret din 28 septembrie 1939 ele fuseseră, fără a fi nicicum consultate, încadrate în sfera de influență rusă. Politica lor, încadrată conceptului de neutralitate, a eșuat brusc în urma ultimatumurilor înainte de Uniunea Sovietică pe data de 28 septembrie Estoniei, pe 5 octombrie Letoniei și pe data de 10 octombrie Lituaniei³⁰, prin care acestor țări li se cerea să accepte intrarea Armatei Roșii pe teritoriul lor³¹. Deși politica oficială a Kremlinului era inițial de a nu se depăși cadrul tratatului încheiat, cerându-i-se chiar comandantului armatei sovietice din fiecare din țările baltice să explice personal politica de prietenie și respect a Uniunii Sovietice față de aceste state³², treptat s-a trecut la presiuni din ce în ce mai mari, până ce noi ultimatumuri și fraude vor duce la anexarea micilor națiuni în colosul rusesc.

²⁸ Arh. M.A.E., fond 71, Letonia, vol. 8, f. 150-151, Tel. nr. 533 din 6 august 1938, de la Teodorescu, Tallinn, pentru M.A.S.

²⁹ Idem, vol. 7, Tel. nr. 859 din 23 decembrie 1938, de la Gh. Danidescu, Tallinn, pentru M.A.S.

³⁰ Vezi Endel Krepp, *Security and non-eggression. Baltic States and USSR treaties of non-aggression*, Stockholm, 1973, p. 22.

³¹ Vezi detalii Silviu Miloiu, *art. cit., loc. cit.*

³² Vezi *Decretul Comisarului Poporului pentru Apărare al U.R.S.S. asupra staționării Armatei Roșii și a forțelor navale ale U.R.S.S. în Estonia, din 25 octombrie 1939* (cu mențiuni strict secret) în Edgar Mattisen *op.cit.*, p. 30, Anexa nr. 12.

Din acest moment, pe linie militară mai era un singur lucru de făcut. Punerea la punct a unor forțe de guerilă care să mențină speranța națiunii și să ducă lupta cu sovieticii. Este ceea ce a și făcut generalul estonian Johan Laidoner care a ordonat crearea organizației de voluntari *Kaitseliit* (Liga Apărării) ce urma să coordoneze lupta într-un previzibil război de partizani. Generalul Laidoner îl numise în fruntea acestei formațiuni paramilitare pe generalul Orasamaa, căruia îi ordonase să înceapă lupta în momentul în care el însuși va fi înlocuit din funcție de ruși³³.

Putem discerne, așadar, în evenimentele ce s-au desfășurat în Țările Baltice o conjunctură complicată de factori care încă asigurau un echilibru instabil regiunii în anul 1938, dar care au încetat să mai joace vreun rol în 1939 în urma succesului deplin al politicilor germane și sovietice. Echilibrul a fost astfel destrămat, iar micile națiuni din zonă au căzut pradă intereselor europene ale Marilor Puteri, fără a mai putea continua să se sprijine pe vreun alt factor extraregional. În aceste condiții, militarii baltici au gândit unica modalitate de apărare ce le stătea la îndemână pentru a înfrunța Goliatul sovietic: lupta de partizani, încununată cu succese importante în menținerea credinței în libertate și în păstrarea ființei naționale.

SILVIU MILOIU

GEOSTRATEGICAL CONSIDERATIONS UPON INTERNATIONAL POSITION OF THE BALTIC COUNTRIES

(SUMMARY)

In 1938-1939 some important events generated tension all over the world, including the Baltic States. The most significant of those were the advancement of Germany into East, following the Anschluss and the Minich agreement, the diminishing of Western democracies influence in the European policy and the attitude more aggressive of communist Russia concerning the small western limitrophe countries.

In this work we tried to analyze the impact of the German, Russian, British and Polish military factors on the shores of Baltic. The Russian factor was pregnant through the massive fortification of its border with the Baltic States in the 1930s and even more through border incidents provoked by the Russian frontier guards. They entered to the alien territories many miles, taken in prison civil and military foreign citizens and killed people, despite of all official protests against. On the other hand, the German presence in the Baltic region became more effective one. The Reich's fleet was in 1938-1939 a daily attendance in the Baltic Sea. The official and unofficial voyage of German ships (like *Köln*, *Admiral Hipper*, *Stuttgart*, T107, T108, T110, T111) to Riga, Liepaja or Tallinn harbors demonstrated the regenerated and powerful military force of the new Germany.

The British were yet a power factor in the balance of Eastern Baltic Sea in 1938 and declined in 1939, especially after the broke of war on September 1.

The interlacery of those multifarious power factors with discontinuous and often discordant influence had remarkable consequences on security strategies of Baltic States who proclaimed neutral themselves in 1938.

---

³³ Mart Laar, *War in the woods. Estonia's struggle for survival 1944-1956*, 1992 by Compass Press, Washington D.C., 1992, p.6.

Finally, in 23rd August 1939, Ribbentrop and Molotov concluded a treaty of non-aggression and according to the secret provisions thereof Latvia and Estonia (and later Lithuania) fell into the sphere of influence of the Soviet Union (exactly like Rumanian Bessarabia).

Therefore, on 28th September (Estonia), 5th October (Latvia) and 10th October (Lithuania) were forced to conclude treaties of bases, on the strength of which Moscow stationed the Red Army troops in certain districts of the Baltic States. The Baltic nations' strategy choice, after Soviet total occupation (1940), was a nationwide resistance (though so-called the Forest Brothers guerrillas movement) which lasted until 1960 and maintained the faith in a more proper future in accordance to their aspirations.